

ลึ้ม เดอะซีรีส์ ตอนสุดท้าย: ความเงียบงัน (Silence)

Another head hangs lowly
Child is slowly taken
And the violence caused such silence
Who are we mistaken?

(เนื้อหาลำดับหนึ่งของเพลง Zombie ของวง The Cranberries)

เด็กคนหนึ่ง เสียชีวิตจากลูกหลงในสงคราม แต่เด็กคนนี้เป็นใคร เป็นศพเด็กคนที่เท่าไรก็ไม่อาจทราบได้ เนื่องจากมีผู้คนอีกเป็นจำนวนมากที่ประสบชะตาเดียวกันกับเด็กคนนี้ อย่างไรก็ตาม โศกนาฏกรรมที่เกิดขึ้นกลับตอกอยู่ภายใต้ความเงียบงัน ทุกคนรู้ว่ามิอะอะไรเกิดขึ้น แต่ความรุนแรงยังคงดำเนินต่อไปเพียงเพื่อผลประโยชน์ของผู้มีอำนาจไม่กี่คน ไม่มีใครสามารถหาผู้แสดงความรับผิดชอบต่อการกระทำเหล่านี้ได้ นี่เป็นส่วนหนึ่งของบทเพลงชื่อดัง Zombie ของวง The Cranberries เมื่อ ค.ศ.1994

ความรุนแรงก่อให้เกิดความสูญเสีย แต่ในความสูญเสียนั้น กลับกลายเป็นความเงียบ และเมื่อความเงียบเกิดขึ้น นานวันเข้า ความสูญเสียก็จะถูกลืมโดยไม่มีใครต้องออกมาแสดงความรับผิดชอบ ความรุนแรงจะยังคงดำเนินต่อไป โดยปล่อยให้ผู้ได้รับผลกระทบ ทนทุกข์ทรมานอยู่กับสิ่งเหล่านี้ไปตลอดชีวิต เพราะเหตุใดในหลายกรณี ความรุนแรงและความสูญเสียจึงสามารถแปรเปลี่ยนไปเป็นความเงียบ ทั้งยังเป็นความเงียบซึ่งราวกับจะทำให้ผู้คนลืมนั่นเสีย และกลับมาก่อเหตุขึ้นใหม่อีกครั้ง ? นี่คือนิพจน์คำถามซึ่งบทความชิ้นนี้จะพยายามตอบในบางมุมมอง

สื่อผลิตซ้ำ สังคมร่วมเสพ

การผลิตซ้ำข่าวความรุนแรงโดยสื่อ ซึ่งเป็นการผลิตซ้ำเนื้อหาที่มีความละเอียดเฉพาะเจาะจง รวมถึงการเขียนเนื้อหาที่สร้างอารมณ์มากกว่าข้อเท็จจริง ประกอบกับการที่สังคมรู้สึกตื่นเต้นและสนใจติดตามเนื้อหาลักษณะดังกล่าวจนไม่ได้ตระหนักว่าสิ่งนี้เปรียบเสมือนการก่อเหตุความรุนแรงซ้ำต่อเหยื่อและครอบครัว คือการตอกย้ำภาพความรุนแรงให้เกิดขึ้นในความรู้สึกนึกคิดของผู้ได้รับผลกระทบอย่างต่อเนื่อง และยังส่งผลให้ผู้เสียหายไม่สามารถดำเนินชีวิตในสังคมได้ตามปกติ จำเป็นต้องเก็บตัวเงียบ และพยายามทำทุกวิถีทางให้เรื่องเลวร้ายที่เคยเกิดขึ้น หายไปจากความทรงจำเสียที (แม้ไม่สามารถทำได้อย่างสมบูรณ์) ทั้งนี้ เมื่อกระแสข่าวหมดลงแล้ว สังคมก็จะไม่มี การคิดถึงมันอีกเช่นกัน และรอวันที่จะมีข่าวความรุนแรงเรื่องใหม่ต่อไป

การล่วงละเมิดทางเพศ คือกรณีตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจน อาชญาสิทธิ์ ศรีสุวรรณ (2566) กล่าวว่า ความรุ่งโรจน์ของวงการสื่อสารมวลชนไทย ได้นำมาสู่การนำเสนอข่าวอาชญากรรมทางเพศในลักษณะที่มุ่งเร้าอารมณ์บางอย่างของผู้รับสื่อเช่นกัน การบรรยายฉากการก่อเหตุอย่างละเอียด รวมถึงการพรรณารูปลักษณ์ของเหยื่อเพื่อให้ผู้รับสื่อจินตนาการตามได้ (บางสื่อลงรูปภาพเหยื่อประกอบ แต่เบลอหน้าอาชญากร) เป็นสิ่งที่พบเห็นจนเป็นเรื่องชินชา โดยไม่มีใครตั้งข้อสงสัยต่อความผิดปกติของสื่อที่ผลิตซ้ำเนื้อหาเหล่านี้ แทนที่จะมีการหาหนทางช่วยเหลือเยียวยาร่างกายและจิตใจของผู้เสียหายอย่างถูกวิธี กลับกลายเป็นผู้เสียหายซึ่งยังคงต้องดำรงอยู่ในสังคมที่ผลิตซ้ำภาพจำต่อเขาหรือเธอในฐานะผู้ถูกกระทำ ความรุนแรงทางเพศ นั้นจึงเป็นเหตุให้ผู้เสียหายหลายคนยังคงเกิดภาพหลอนและความหวาดกลัว บาดแผลทางใจนี้จะติดตัวผู้เสียหาย การปลีกตัวจากสังคมเพื่อให้เรื่องราวความเลวร้ายที่เกิดขึ้น ค่อย ๆ ถูกลืมเลือนไป เกิดขึ้นตามมา แต่นั่นไม่ได้แก้ปัญหาที่ต้นเหตุ เพราะถึงที่สุดแล้ว การล่วงละเมิดทางเพศเหยื่อซ้ำผ่านสื่อ โดยมีสังคมร่วมจ้องมองก่อนที่จะถูกลืมเลือนเสมือนไม่เคยมีอะไรเกิดขึ้น จะยังคงดำเนินต่อไปเมื่อมีผู้เสียหายรายใหม่ปรากฏ

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ

เมื่อกล่าวถึงคดีการล่วงละเมิดทางเพศ ยังพบว่าในหลายคดีที่เกี่ยวข้อง เหยื่อมักถูกข่มขู่จากผู้ก่อเหตุไม่ให้นำเรื่องที่เกิดขึ้นไปแจ้งให้ครอบครัวหรือตำรวจรับรู้ กว่าที่ความจริงจะถูกเปิดเผย ก็ต้องรอกระทั่งมีคนอื่นสังเกตเห็นความผิดปกติก่อน การปิดปากเหยื่อให้เงียบ เกิดขึ้นบ่อยครั้งเมื่อผู้ก่อเหตุมีอำนาจมากกว่าเหยื่อ เช่น เป็นครู เป็นบุคคลในเครื่องแบบราชการ เป็นนายจ้าง หรือกระทั่งเป็นผู้ปกครอง ฯลฯ นี่คือการที่ซึ่งชี้ให้เห็นว่าความสัมพันธ์เชิงอำนาจมีผลต่อการทำให้ผู้มีอำนาจน้อยกว่า ต้องเงียบเสียง เมื่อพวกเขาถูกกระทำ ความรุนแรง ดังนั้น ถ้ามองในภาพใหญ่ ความรุนแรงต่าง ๆ ซึ่งกลับกลายเป็นความเงียบเพื่อให้ทุกฝ่ายลืม ก็มีปัจจัยส่วนหนึ่งที่เกิดจากผู้มีอำนาจ ซึ่งสามารถกำหนดเรื่องราวความเป็นไปทั้งหลายให้ดำเนินไปตามทิศทางที่ต้องการนั่นเอง

ปัจจัยข้างต้นไม่ใช่เรื่องแปลกใหม่ เพราะจะเห็นได้ว่าปรากฏการณ์นี้เกิดขึ้นแทบทุกสังคม จะเห็นได้ว่าเรื่องราวความรุนแรงซึ่งกลายเป็นความเงียบและถูกลืมไปในที่สุด จะยิ่งฝังรากลึกในสังคมมากขึ้นเมื่อผู้มีอำนาจเขียนประวัติศาสตร์และส่งต่อไปสู่การศึกษา สื่อ และอนุสรณ์ความทรงจำต่าง ๆ ในสังคมไทยคงมีอยู่หลายกรณี หนึ่งในนั้นคือการสังหารชาวบ้าน 7 คนซึ่งนับถือศาสนาคริสต์ในหมู่บ้านสองคอน (ปัจจุบันเป็นส่วนหนึ่งของจังหวัดมุกดาหาร) ในช่วงทศวรรษ 2480 การสังหารคราวนั้นเกิดขึ้นจากเจ้าหน้าที่รัฐซึ่งพยายามบีบบังคับให้ชาวบ้านเลิกนับถือศาสนาคริสต์ (นิติภาวิครพันธุ์, 2565) อย่างไรก็ตาม จะเห็นได้ว่า การข่มขู่คุกคามจนนำมาสู่ความรุนแรงและความสูญเสียนั้น แทบไม่เป็นที่รับรู้ในสังคมภายนอก เพราะหากกล่าวถึงเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ของไทยในช่วงทศวรรษ 2480 ตามที่รับรู้กันมาผ่านสื่อต่าง ๆ ของทางานั้น มักจะรับรู้เฉพาะ

วีรกรรมความกล้าหาญของทหารไทยในสงครามมหาเอเชียบูรพา การปกปิดความรุนแรงที่รัฐกระทำต่อประชาชนดังเช่นกรณีของหมู่บ้านสองคอน เกิดขึ้นเพื่อไม่ให้มีปัจจัยใดทำลายความชอบธรรมของรัฐในการส่งเสริมอุดมการณ์ชาตินิยม ในบริบทที่ข่าวสารยังไม่แพร่หลายเท่าในปัจจุบัน รัฐสามารถจำกัดการเผยแพร่และถ่ายทอดข่าวให้แคบที่สุดได้อย่างง่ายดาย

นอกจากประวัติศาสตร์นิพนธ์แล้ว เราอาจมองถึงกรณีอนุสรณ์ความทรงจำซึ่งทำงานลักษณะเดียวกัน ในประเทศญี่ปุ่น เป็นที่ทราบกันว่าทหารญี่ปุ่นได้บุกรุกประเทศต่าง ๆ ในภูมิภาคเอเชียช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง และสร้างบาดแผลความเจ็บปวดให้แก่ผู้คนจำนวนมาก แต่การทำให้ศาลเจ้ายาสุคุนิเป็นพื้นที่รับรองจิตวิญญาณของทหารญี่ปุ่นในฐานะผู้รักชาติ คือการใช้อำนาจรัฐเขียนประวัติศาสตร์เพื่อเบี่ยงเบนเรื่องความรุนแรงให้กลายเป็นเรื่องชาตินิยม ญี่ปุ่นพลิกฟื้นจากความพ่ายแพ้ของสงครามได้อย่างไร คนญี่ปุ่นผ่านช่วงเวลาอันยากลำบากมาได้อย่างไร คือเรื่องราวที่ถูกพูดถึงมากกว่าการสังหารหมู่ผู้คนนอกประเทศ (Tetsuya Takahashi, n.d.) และจึงไม่แปลกหากคนญี่ปุ่นในสมัยหลัง จะมองว่าการกระทำของทหารญี่ปุ่นเป็นเรื่องในอดีตที่ผ่านไปแล้ว ทหารญี่ปุ่นอาจจะโง่เขลาหรือกล้าหาญในสายตาของพวกเขา แต่ช่วงเวลาเหล่านั้นได้จบสิ้นไปแล้ว (BBC News ไทย, 2560)

นอกจากประเด็นข้างต้นแล้ว มีบางประเด็นที่มีความสำคัญเฉกเช่นเดียวกันแต่มักถูกมองข้ามไปคือ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ทำให้ความรุนแรงกลายเป็นความเงียบนั้น ในความเป็นจริงแล้ว ไม่ได้จำกัดเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและประชาชนเท่านั้น หากแต่ยังรวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนด้วยกันเอง แม้กระทั่งเช่นนักวิชาการที่ลงไปเก็บข้อมูลภาคสนามกับผู้เสียหายในพื้นที่ Alejandro Castillejo-Cuéllar (2005) ได้ชี้ให้เห็นว่า การศึกษาเสียงของเหยื่อความรุนแรงเพื่อนำมาเผยแพร่ในพื้นที่สาธารณะ และเพื่อไม่ให้เสียงของเหยื่อถูกทำให้เงียบ บางครั้งก็อาจกลายเป็นปัญหาหากผู้ศึกษาละเลยหลักจริยธรรมในการวิจัย เพียงเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่มีความเจาะลึกพิเศษ โดยไม่ได้ตระหนักว่ามีความละเอียดอ่อนอยู่ หรือบางครั้งก็อาจมีการปรับข้อมูลบางอย่างให้สอดคล้องกับประเด็นหลักในการศึกษาเพียงเพื่อให้ได้รับคำชื่นชมและรางวัลจากคณะกรรมการด้านการวิจัย ตลอดจนสื่อที่สามารถนำข้อมูลเหล่านี้มาจำหน่ายเผยแพร่ให้แก่คนภายนอกที่อยากติดตามเรื่องราวซึ่งไม่เคยรับรู้มาก่อน สิ่งเหล่านี้จึงไม่ต่างจากความพยายามในการผลิตซ้ำความรุนแรงผ่านสื่อ และทำให้เหยื่อความรุนแรงเกิดความไม่ไว้วางใจที่จะพูดเรื่องใดอีกต่อไป การศึกษาของ Cuéllar ในกรณีของเหยื่อความรุนแรงในแอฟริกาใต้ นั้น Cuéllar พบว่าพวกเขามองนักวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของการทำให้เสียงของพวกเขากลายเป็นสินค้า มีผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวข้อง นี่คือการใช้อำนาจในฐานะนักวิจัยหรือผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งสมควรมีการทบทวนตรวจสอบถึงความเหมาะสมกันอย่างจริงจังด้วย

ความกระอักกระอ่วน

เป็นเรื่องยากที่จะบ่งชี้ได้ว่าสังคมญี่ปุ่นหรือสังคมอื่น ๆ ที่เคยมีประสบการณ์ก่อความรุนแรงกับผู้อื่น เป็นสังคมตายด้านต่อความรุนแรงเช่นนั้น ความรุนแรงและความสูญเสียที่เกิดขึ้น ย่อมเป็นสิ่งที่ผู้คนในสังคมมองเห็นและตระหนักถึง แต่การเลือกที่จะทำให้เงียบเพื่อลืมมันไปนั้น หากไม่ใช่เพราะบางคนสนับสนุนอุดมการณ์และแนวทางของผู้ก่อเหตุอยู่แล้ว ก็อาจเป็นเพราะความกระอักกระอ่วนที่จะคิดถึงหรือพูดเรื่องนี้อย่างตรงไปตรงมา เนื่องจากความรุนแรง トラบาป และคำประณามที่เกิดขึ้น เป็นความจริงที่หนักหน่วงมากเกินไปกว่าที่พวกเขา (ไม่ว่าจะคนรุ่นใดก็ตาม) จะสามารถแบกรับมันได้อย่างเต็มตัว

ความกระอักกระอ่วนที่จะพูดเรื่องความรุนแรง และหากเป็นไปได้ ก็ควรเงียบเพื่อลืมมันไป คือสิ่งที่ Pual Connerton (2008) เรียกว่าเป็นการลืมอันสืบเนื่องจากความเงียบด้วยความอับอาย (Forgetting as Humiliated Silence) เป็นการลืมที่ไม่ได้จำกัดเพียงในระดับปัจเจกบุคคล แต่สามารถขยายไปสู่ระดับสังคมวงกว้างหากภาพความรุนแรงที่เกิดขึ้นนั้น กระทบต่อสังคมโดยรวม กรณีที่ชัดเจนที่สุดคือผู้คนในกลุ่มประเทศที่พ่ายแพ้สงครามโลกครั้งที่สอง ในเยอรมนีช่วงแรก ๆ หลังสิ้นสุดสงคราม ผลจากสงครามส่งผลให้ความรู้สึกนึกคิดของผู้คนพังทลายไปพร้อมกับกองซากปรักหักพัง การเงียบและลืมภาพหายนะที่เกิดขึ้น ตลอดจนการหันมาพูดถึงการฟื้นฟูประเทศหลังสงคราม คือสิ่งสำคัญที่พวกเขาเลือกที่จะทำ ถึงแม้จะมีการจำหน่ายหนังสือที่เขียนถึงประสบการณ์ความเลวร้ายของชีวิตเหยื่อในสงคราม แต่พบว่าหลายคนเลือกที่จะเพิกเฉยต่อหนังสือเหล่านี้ ผู้หญิงที่ถูกทารุณกรรมในสงคราม ไม่กล้าที่จะพูดถึงสิ่งที่ประสบพบเจอ (Pual Connerton, 2008, pp.67-69) ปรากฏการณ์นี้คงไม่ต่างจากในญี่ปุ่น ซึ่งหลายคนเลือกที่จะจดจำเรื่องราวปาฏิหาริย์ทางเศรษฐกิจหลังสงครามมากกว่าทาสหญิงบำเรอกาม (Comfort Women) ซึ่งบางคนยังมีชีวิตและแบกรับบาดแผลทางจิตใจเพียงลำพังเรื่อยมา

ทิ้งท้าย: แต่ความเงียบไม่เท่ากับการยอมจำนนเสมอไป

ทั้งนี้ สิ่งที่พึงตระหนักเช่นกันคือ บางครั้งความเงียบนั้นก็ไม่ใช่การยอมแพ้ต่อทุกสิ่งทุกอย่าง เพื่อนำไปสู่การละทิ้งประสบการณ์ความเลวร้ายให้จางหายไป เพราะบาดแผลและความเจ็บสามารถแปรเปลี่ยนเป็นการตอบโต้ในรูปแบบต่าง ๆ ได้โดยไม่จำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับการลุกฮือประท้วง Ana Dragojlovic & Annemarie Samuels (2021) ชี้ให้เห็นว่า ผู้คนที่ถูกอำนาจกดทับ คนพลัดถิ่น หรือผู้ใดก็ตามที่ดำรงชีวิตอยู่ในสภาพแวดล้อมซึ่งเต็มไปด้วยการกดขี่ข่มเหง ถึงแม้พวกเขาจะไม่สามารถแสดงออกถึงประสบการณ์ความเลวร้ายเหล่านั้นได้อย่างเต็มที่ แต่พวกเขาก็รู้จักที่จะใช้ศิลปะหรือสุนทรียศาสตร์แขนงต่าง ๆ ในการทำให้ผู้คนสามารถมองเห็นหรือตีความได้ว่า คนเหล่านี้กำลังเผชิญหน้าอยู่กับปัญหาใด สิ่งสำคัญของการทำความเข้าใจเรื่องนี้ คือการที่เราต้อง

ให้ความสำคัญกับบริบท โครงสร้าง ความหมาย อารมณ์ความรู้สึกที่ซ่อนอยู่ในศิลปะ นอกจากศิลปะเชิงสุนทรียศาสตร์แล้ว ยังคงมีการแสดงออกในอีกหลากหลายรูปแบบและปรากฏให้เห็นในชีวิตประจำวัน เช่น เรื่องเล่าขานเกี่ยวกับผี ซึ่งอาจสะท้อนถึงความทุกข์ทรมานของผู้คนที่ได้รับจากความไม่ยุติธรรมจนกลายเป็นความหลอกหลอน หรือการประกอบพิธีกรรม ซึ่งอาจสะท้อนถึงการพึ่งพิงสิ่งลึกลับเหนือธรรมชาติเพื่อสร้างความหวังให้ชาวบ้านในการเผชิญหน้ากับอำนาจที่ไม่เป็นธรรมและกดทับพวกเขาให้ต้องเงียบเสียงอยู่ตลอดเวลา เป็นต้น

ดังนั้น หากมองในอีกมุมหนึ่ง ในความเงียบ จึงไม่ใช่การทำให้ทุกสิ่งถูกกลืนหายไปจากความทรงจำของผู้คน เพราะในความเงียบนั้น ก็มีบางสิ่งที่กำลังเคลื่อนไหว และต้องการให้เราเข้าไปค้นหาและศึกษาทบทวน การทำความเข้าใจสิ่งที่อยู่ในความเงียบ น่าจะเป็นการทำให้ความเงียบงัน สามารถกลับมาปรากฏตัวในสังคม และไม่ทำให้หัวใจที่ว่า “อยากจำกลับลืม อยากลืมกลับจำ” ยังคงว่ายเวียนอยู่ในห้วงความคิดของผู้คนเสียที

ผู้เขียน

ธนวัฒน์ รุ่งเรืองต้นตีสุข นักวิจัย

ฝ่ายวิจัยและส่งเสริมวิชาการ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)

บรรณานุกรม

Connerton, P. (2008). Seven Types of Forgetting. *Memory Studies*, 1 (1): 59-71.

Cuéllar, A.C. (2005). Unraveling Silence: Violence, Memory and the Limits of Anthropology's Craft. *Dialectical Anthropology*, 29 (2): 159-180.

Dragojlovic, A.; Samuels, A. (2021). Tracing Silences: Towards an Anthropology of the Unspoken and Unspeakable. *History and Anthropology*, 32: 417-425.

Takahashi, T. (n.d.). *The National Politics of the Yasukuni Shrine*.

<https://apjif.org/wp-content/uploads/2024/08/Takahashi-1642.pdf>

นิติ ภาวครพันธ์ุ. (2565). 'มรณสักขีแห่งสองคอน' กับความหวาดระแวงของรัฐไทย.

<https://www.the101.world/martyrs-of-songkhon>

อาชญาสิทธิ์ ศรีสุวรรณ. (2566). *อาชญากรรมทางเพศในสังคมไทย ทศวรรษ 2460 ถึง 2510*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท มหาวิทยาลัยศิลปากร

BBC News ไทย. (2560). *เยาวชนญี่ปุ่นคิดอย่างไรกับนักบินกามิกาเซ่ในสงครามโลกครั้งที่ 2*.

<https://www.bbc.com/thai/international-41862206>